

BO'LAJAK GEOGRAFIYA O'QITUVCHILARINING DIDAKTIK KOMPETENSIYASINI MUSTAQIL TA'LIM JARAYONIDA TAKOMILLASHTIRISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

Abdimurotov Oybek Uralovich

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Geografiya kafedrası mudiri, p.f.f.d. (PhD)

Telefon: +99890 999 00 89

Email: o.abdimurotov@cspi.uz

Iqtisodiyotimizni erkinlashtirish yo'liga kirib borayotgan mamlakatimizda ta'lim tizimini isloh qilish, unga rivojlangan mamlakatlarning ilg'or texnologiyalarini joriy etish va yanada takomillashtirish, talabalarni mustaqil faoliyat yuritishga o'rgatish, milliy qadriyatlarimizni singdirgan holda ta'limni tashkil etish bugungi kunda davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. Hozirgi sharoitda talabalarning mustaqil ta'limini tashkil etish muammosi juda dolzarb bo'lib bormoqda. Chunki, fanlarni o'rganish uchun ajratilgan umumiy vaqt hajmidagi auditoriya mashg'ulotlarining ulushi kamayib mustaqil ta'limning ulushi aksincha ortib borishini taqozo etmoqda.

Ta'lim sohasida bo'layotgan har bir o'zgarish jamiyatimiz ravnaqiga ijobiy ta'sir qilishiga shubha yo'q. Mamlakatning intellektual salohiyatini oshirish, davlat ta'lim standarti talablariga javob bera oladigan, yetuk, raqobatbardosh kadrlar tayyorlashda muhim omil hisoblanadi. Qaysi sohada bo'lmasin bilimlarni mustaqil ravishda egallashga intilish – talaba faoliyatining ta'lim muassasasidagi eng ajralib turadigan xususiyati, mustaqil o'qib, bilim orttirish asosi hisoblanadi. Ta'lim tizimida mustaqil bilim olish, nazorat qilish mustaqil ta'lim olishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Mustaqil bilim olishda avvalo, talabalarda mustaqil ishlashga, erkin, ijodiy faoliyat yuritishga va eng asosiysi mustaqil fikrlashga ehtiyojni shakllantirish lozim.

Olib borilgan tahlillar natijasida, hozirgi kunda oliy ta'lim muassasalarida faoliyat ko'rsatayotgan o'qituvchilarning asosiy qismi mustaqil ta'lim jarayonini tashkil etishning an'anaviy, ya'ni ilgari qo'llanilgan usullarini yaxshi o'zlashtirib olishgan (mustaqil ish, referat, esse), lekin ular o'qitishning yangi interfaol texnologiyalaridan yetarli darajada foydalanmayaptilar. Ya'ni mustaqil ta'limlarni aynan kompetensiyalarni shakllantirishga yo'naltirish, mashg'ulotlarini loyihalash, AKT laridan va internet tarmog'idan ta'limiy maqsadlarda foydalanish, rolli o'yinlar, amaliy o'yinlar, kompyuter o'yinlari, mustaqil bilim olish va boshqa interfaol usullar talabalarda kasbiy-pedagogik kompetensiyalarni rivojlantirish samaradorligini oshiradi.

M.A. Choshanovning “Didaktika va injeneriya” nomli kursining maqsadini “talabalarda zamonaviy ta’lim nazariyalarini mobil bilish, ta’lim metodlarini egallashga hamda rivojlangan tanqidiy fikrlashga qaratilgan kasbiy-diaktik kompetentlikni shakllantirish” sifatida belgilaydi [9]. Didaktik kompetentlikning mohiyati I.G. Shamsutdinova tomonidan “didaktik qarorlarni operativ, asosli va bexato qabul qila olish, didaktik vazifani yechishning eng qisqa yo’lini topa bilish, u yoki boshqa sharoitlarga mos metodlar, usul va vositalarni tanlay olish” qobiliyati ko’rinishida ta’riflanadi [10].

Bugungi kunda ta’lim muassasalarida yangi ta’lim standartlariga o’tish munosabati bilan malakali raqobatbardosh kadrlar tayyorlash masalasi dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Zamonaviy ta’lim muassasalarida professor-o’qituvchilarga bir qator talablar qo’yilmoqda, shunga ko’ra biz tadqiqotimiz jarayonida aynan didaktik kompetensiyani shakllantirishga e’tiborga oldik.

Xususan, kompetensiya so’zini mazmun mohiyati va komponentlarini o’rganishda biz pedagogikaning mustaqil tarmog’i bo’lgan didaktikaning mazmunini tadqiqotimiz doirasida tahlil qildik.

Bizning nazarimizda, mustaqil ta’lim jarayonida talabalarning didaktik kompetensiyasini interfaol ta’lim metodlari asosida takomillashtirish borasidagi muammolar quyidagilardan iborat:

- talabalarda mustaqil ta’lim jarayonida didaktik kompetensiyani interfaol ta’lim metodlari asosida takomillashtirish masalasi hali maxsus o’rganilmaganligi, mazkur pedagogik jarayondagi ahamiyatga molik masalalarning nazariy va amaliy jihatdan tadqiq etilmaganligi;

- talabalarga geografiya ta’limini o’rgatishda mustaqil ta’limni tashkil etish metodikasi va texnologiyasi bo’yicha ta’lim beradigan o’qituvchilarning zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan qurollanmagani, o’qitishning faol usullaridan, fanlararo bog’liqlik va o’zaro aloqadorlikdan samarali foydalanilmayotganligi;

- talabalarga geografiya ta’limini o’rgatishda mustaqil ta’limni tashkil etish texnologiyasi hamda nazariy va amaliy ta’limda mustahkam integratsiyaning shakllanmaganligi;

- talabalarga kelgusi faoliyatlarida didaktik kompetensiyaning ahamiyatini tushuntirish borasida ishlar olib borilmasligi;

- mustaqil ta’limni olib borishda interfaol metodlarni qo’llash ko’nikmalari shakllanmaganligi;

- mustaqil ta’limni tashkil etish bo’yicha ilmiy-uslubiy adabiyotlarning juda kam yaratilganligi, mustaqil ta’limni tashkil etishda yo’riqnomalar

mazmuni eskirganligi va boshqalar.

Oliy ta’lim tizimi rivojining bugungi bosqichida mustaqil ta’lim sifatini ta’minlash dolzarb masalalardan biridir. Talabalarga mustaqil bilim olishi uchun shart-sharoitlarni yaratish, bu borada aniq vazifalarni shakllantirish, zamonaviy axborot-kommunikatsion va pedagogik texnologiyalardan keng foydalanish, ta’lim resurslarini raqamlashtirish, eng samaralisini tanlash, o’z-o’zini boshqarish va o’zlarining o’quv faoliyati va mustaqil ta’lim jarayonlarini tartibga solish zarur. Ushbu natijaga erishish mustaqil ta’lim tarkibiga mustaqil ta’lim strategiyasini kiritish bilan bog’liq.

Tadqiqotlarimiz jarayonida talabalarga geografiya ta’limini o’qitishda mustaqil ta’lim samaradorligini ta’minlashga qaratilgan quyidagi pedagogik va didaktik shart-sharoitlar aniqlashtirildi:

1. Moddiy-texnik shart-sharoitlar (o’quv auditoriyalari, geografik asbob va uskunar, globus va xaritalar), axborot texnologiyalari (radio, televidenie, kompyuter, nusxa ko’chirish qurilmalari, videoproyektor va hokazolar).

2. O’quv-metodik meyoriy hujjatlar sifati (Davlat ta’lim standartlari, o’quv rejaları, o’quv dasturlari, zamonaviy darsliklar, o’quv qo’llanmalari, metodik tavsiyanomalar, qo’shimcha maxsus adabiyotlar, ko’rgazmali vositalar, dars ishlanmalari, loyihalar va boshqalar).

3. Professor-o’qituvchilarning ilmiy-pedagogik salohiyati.

4. Ijtimoiy va o’quv-texnologik muhit (o’qituvchilar, talabalar, rahbarlar hamda talabalar, shuningdek, talabalar va o’qituvchilarning o’zaro munosabatlari mazmuni, yo’nalishi, maqsadlar birligi va boshqalar).

5. O’quv-amaliy faoliyatning izchil, uzluksiz hamda tizimli yo’lga qo’yilganligi.

Keltirib o’tilgan pedagogik shart-sharoitlardan tashqari mustaqil faoliyat strategiyasini shakllantirish muhim ahamiyatga ega.

Bugungi kunda nafaqat fan bo’yicha bilim, ko’nikma va malakalarni shakllantirish, balki talabalarning sermahsul o’quv faoliyatini tashkil etish va amalga oshirishning turli usullarini o’zlashtirish muhim vazifa hisoblanadi. Bunga turli xil ta’lim strategiyalarini qo’llash orqali erishiladi.

Mustaqil ta’lim strategiyalaridan o’quv faoliyatining boshqa sub’ektlari bilan hamkorlikda foydalanish talabaga tanlangan strategiyalarning ma’lum bir o’quv vazifasini amalga oshirishda qanchalik samarali ekanligini anglash, ularning samaradorligini kuzatib borish, o’qituvchidan baho olish, agar kerak bo’lsa, refleksiv tahlilni o’tkazish imkonini yaratadi.

Shunday qilib, faoliyatli yondashishga asoslangan o’quv jarayonini tashkil

etish, bizning fikrimizcha, o‘quv jarayoni sub’ektlarining tashqi va ichki faoliyati mustaqil ta’lim strategiyasini shakllantirish uchun asos bo‘lgan shart-sharoitlardan biri bo‘lishi lozim. Shuni ta’kidlash kerakki, mustaqil ta’lim uchun strategiyalarni shakllantirish mashqlarida mustaqil ta’lim faoliyati tabiati doimiy ravishda boshqariladigan, qisman o‘qituvchi tomonidan boshqariladigan va talabalar tomonidan boshqariladigan holatga o‘zgarishi mumkin. Shunday qilib, mustaqil ta’limni tashkil etishga faol yondashish, uning maqsadi mustaqil ta’lim strategiyasini o‘zlashtirish, talabalarni o‘z ta’limotlarining faol sub’ekti pozitsiyasiga qo‘yishdir. Bizning fikrimizcha, talabalarining faolligi va mustaqilligini ta’minlaydigan o‘quv jarayonini konstruksiyalash mustaqil ta’lim strategiyasini shakllantirishning yana bir didaktik sharti hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda oliy ta’lim tizimi rivojining bugungi bosqichida mustaqil ta’lim sifatini ta’minlash dolzarb masalalardan biridir. Talabalarga mustaqil bilim olishi uchun shart-sharoitlarni yaratish, bu borada aniq vazifalarni shakllantirish, zamonaviy axborot-kommunikatsion va pedagogik texnologiyalardan keng foydalanish, ta’lim resurslarini raqamlashtirish, eng samaralisini tanlash, o‘z-o‘zini boshqarish va o‘zlarining o‘quv faoliyati va mustaqil ta’lim jarayonlarini tartibga solish zarur. Ushbu natijaga erishish mustaqil ta’lim tarkibiga mustaqil ta’lim strategiyasini kiritish, talabalarga geografiya ta’limini o‘rgatishda mustaqil ta’limni tashkil etish jarayonida interfaol o‘qitish metodlari, kompetensiyaviy yondashuvning mazmuni, mohiyati, soha olimlarining bo‘lajak mutaxassislarning mustaqil ta’limni tashkil etishning takomillashtirishga oid qator ishlarini o‘rganib ularni ta’lim jarayoniga keng targ‘ib qilish lozim. Shuningdek, mustaqil ta’lim jarayonida zamonaviy axborot-kommunikatsion va pedagogik texnologiyalardan keng foydalanish orqali mustaqil ta’limning mazmun-mohiyatini takomillashtirish, talabalarining metodik hamda didaktik kompetensiyalarini rivojlantirish, individual qiziqishlarini qondirish, talabalarining imkoniyatlari va ehtiyojlarini hisobga olish, axborot manbalari bilan mustaqil ta’limlash ko‘nikmasini oshirish, talabalarining o‘quv yutuqlarini doimiy tashqi va ichki nazoratni ta’minlash vazifalarini hal etishga xizmat qildi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdimurotov O.U. Improving the Methodology of Working with a Map in the Process of Organizing Independent Education in Geography Courses. Journal of Pharmaceutical Negative Results, Volume 13, Special Issue 3, 2022. pp. 1725-1729.
2. Abdimurotov O.U. The importance of using information technologies in geography education within the conditions of the credit module system.

“GEOGRAFIYA – KELESHEKKE KÓZ-QARAS”

atamasındađı Respublikalıq kólemdegi ilimiy-teoriyalıq konferenciya

- Proceedings of International Conference on Educational Discoveries and Humanities, Volume 3, 2022. pp. 262-267.
3. Abdimurotov O.U. Kredit-modul tizimi sharoitida bo‘lajak geografiya o‘qituvchilarining mustaqil ta‘limini tashkil etish shakllari. “Pedagogika” ilmiy-nazariy va metodik jurnal. 2023. 4-son. 289-293-b.
 4. Abdimurotov O.U. Kredit-modul tizimi sharoitida bo‘lajak geografiya o‘qituvchilariga mustaqil ta‘limni tashkil etish dolzarb pedagogik muammo sifatida. “Ta‘lim, fan va innovatsiya” jurnali 2023. 6-son. 106-110 b.
 5. Abdimurotov O.U. Geografiya darslarida mustaqil ta‘limni tashkil etishda modulli ta‘lim texnologiyasidan foydalanish metodikasi. “Муғаллим ҳам ўзликсиз билимлендириў” илимий-методикалық журнал. 2023. 6/4-сан. 72-81 b.
 6. Abdimurotov O.U. Geografiya darslarida mustaqil ta‘limni tashkil qilishda interfaol metodlardan foydalanish. International Journal of Education, Social Science & Humanities. Finland Academic Research Science Publishers. Volume-11. Issue-10. 2023. 1337-1345-b.
 7. Abdimurotov O.U. Talabalarning mustaqil ta‘lim olish imkoniyatlarini rivojlantirish mexanizmlari. “Zamonaviy biologiyaning dolzarb muammolari: yechimlari, istiqbollari va o‘qitishda fan-ta‘lim integratsiyasi” xalqaro ilmiy-amaliy konferentsiyasi ilmiy ishlar to‘plami. Chirchiq, 26-27-oktyabr 2023-yil. 370-374-b.
 8. Abdimurotov O.U. Geografiyani o‘qitishda mustaqil ta‘limning o‘rni va ahamiyati. “Globallashuv jarayonida innovatsion ta‘lim va milliy tarbiya: integratsiyaga xos muammolar, bahslar va yechimlar” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to‘plami. Termiz, 27-may 2023-yil
 9. Чошанов М.А. Дидактическая инженерия: анализ и проектирование обучающих технологий. – Блумингтон; Индиана, 2009.
 10. Шамсутдинова И.Г. Дидактическая компетентность учителя // Высшее педагогическое образование в России: материалы междунароđ. науч.-практ. конф.: в 2 ч. – М., 1997. – Ч. 1. Б. 222.